

Erdem Abdullah
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
erdem.abdullah @ yahoo.com

İNTELLEKTUAL POZULMALARİ OLAN UŞAQLARIN NİTQİNİN MÜAYİNƏSİ (tezislər)

Açar sözlər: intellektual çatışmazlıq, sensor qavrayış, psixo-pedaqoji müayinə, loqopedik iş

Key words: intellectual deficiency, sensory perception, psycho-pedagogical research, speech therapy work

Ключевые слова: интеллектуальный дефицит, сенсорное восприятие, психо-педагогическое исследование, логопедическая работа

İntellektual çatışmazlığı olan uşaqlarda nitq çatışmazlıqlarının korreksiyası üzrə işin təşkili birinci növbədə onların hərtərəfli müayinəsini tələb edir. Müayinə sistemli xarakter daşıyaraq korreksiya təsir işinin bütün istiqamətlərini əhatə edir və özündə tibbi, psixoloji-pedaqoji və loqopedik istiqamətləri birləşdirir. Nitq bütün psixi proses və funksiyalarla əlaqədar olduğu üçün onun müayinəsi zamanı aparılan psixoloji-pedaqoji istiqamət loqopedik müayinə üçün böyük əhəmiyyət daşıyır. Vaxtında aparılmış psixoloji-pedaqoji müayinə loqopedik nitq qusurlarının strukturunu, inkişaf dinamikasını izləməyə, onu düzgün diaqnozlaşdırmağa, uşağa nitq çatışmazlıqları ilə bağlı keyfiyyətli xidmət göstərməyə imkan verir. Psixo-pedaqoji-müayinə vahid bir sistem olub, özündə kiliniki, psixoloji və pedaqoji araşdırmaları birləşdirir. Müayinə uşağın aparıcı fəaliyyəti prosesində: əşya-əməli, oyun və ya təlimi zamanı başlanır. Aparılan müayinə özünün istiqamət, məqsəd və vəzifələri ilə fərqlənir. Tibbi müayinə anamnezdəki kliniki məlumatlar əsasında nitq çatışmazlığının ontogenez və dizontogenez mənzərəsini aydınlaşdırmağa imkan verir. Tibbi müayinə terapevt, nevropatoloq, oftalmoloq, otolaringoloq və digər mütəxəssislər tərəfindən aparılır.

Psixoloji müayinə uşağın idrak fəaliyyəti, emosional -iradi, nitq, davranış və şəxsiyyət xüsusiyyətlərini öyrənib, onları nəzərə alaraq loqopedik işi təşkil etməyə xidmət edir. Müayinə zamanı uşağın davranış motivasiyası, insan və hadisələrə münasibət, ünsiyyət prosesində qarşılıqlı emosional əlaqələrin xüsusiyyətləri, şəxsiyyət sterio tipləri aydınlaşdırılır. Psixoloji müayinə zamanı müşahidə, test, eksperiment və digər metodlardan istifadə olunur.

Pedaqoji müayinə uşaqların yaşına uyğun bilik, bacarıq və vərdislərə yiyələnmə və başa düşmə səviyyəsini müəyyən etməyə imkan verir. Pedaqoji müayinə uşaqlarda aşağıda qeyd edilən məsələləri aydınlaşdırmağa kömək edir:

1) pedaqoji səhlənkarlığın səviyyəsini, psixi inkişafın və psixi inkişaf ləngiməsinin həmsərhəd vəziyyətini müəyyənləşdirməyə və fərdi tipoloji imkanların aşkarlanmasına xidmət edir.

2) uşağın gətirdiyi təhsil müəssisəsinin tədris proqramına uyğun olaraq təlim vərdiş və mənimsəmə səviyyəsini müəyyənləşdirmək.

3) uşaq inkişafının dinamikasını (hər şeydən öncə yaxşı nəticələr əldə etmək üçün vacib olan psixi xüsusiyyətləri) qiymətləndirmək.

4) loqopedik iş ərzində «muəllim -uşaq» arasında hər ikisinin fərdi -tipoloji xüsusiyyətləri əsasında onların optimal qarşılıqlı əlaqəsini təşkil etmək.

5) valideynlərlə konsultasiya işini aparmaq.

6) alınmış nəticələr əsasında gələcək işləri planlaşdırmaq.

Müayinə metodları uşağın kommunikativliyindən, yeni şəraitə adaptasiya çətinliyindən, narahatlığından, sensitivliyindən və digər fərdi xüsusiyyətlərindən, o cümlədən hər bir müayinə mərhələsinin məqsəd və vəzifələrindən asılı olaraq seçilir. [2].

Ədəbiyyat:

1. N.Hüseynova və L. Rüstəmovna "Xüsusi pedaqogika" Bakı, 2006.
2. Çələbiyev N.Z. Uşaq psixologiyası Bakı: ADPU- nun mətbəəsi, 2005,
3. S.Qasimov və E.Kərimova "Əqli və fiziki inkişafı ləngiyən uşaqların diaqnostikası və korreksiyası", Bakı, 2004
4. Т.А.Власова, М.С.Певзнер. О детях с отклонениями развития –М.,1973

Rəyçi: dos.N.T Hüseynova

Elyasova Nərmin Rafət qızı
Bakı Slavyan Universiteti

QLOBALLAŞAN DÜNYADA MULTİKULTURAL TƏHSİL

Açar sözlər: multikulturalizm, təhsil, multikultural təhsil

Key words: multiculturalism, education, multicultural education

Ключевые слова: мультикультурализм, образование, мультикультурное образование

Qloballaşan dünyada baş verən dəyişikliklər bizə bütün sahələrdə dəyişikliklər etməyə, uğurlu gələcək üçün düzgün addımlar atmağa sövq edir. Bu sahələrdən biri və birincisi təhsil sektorudur. Təhsil insanların həyatına toxunmaq üçün ən təsirli vasitədir. Uğurlu gələcək bir – birini sona qədər dinləməyi bacaran, bir – birinin mənəvi – mədəni dəyərlərinə hörmət etməyi bacaran, tolerant, hörmətçil şəxslərin əlindədir.

Multikultural təhsil, şagirdlərə, tələbələrə sürətlə dəyişən demografik göstəriciləri səbəbi ilə yaranan bir çox problemlərə cavab verən və müəllimlərə yardım etmək üçün hazırlanmış bir təhsil strategiyasıdır. Tələbələrə müxtəlif qrupların, birliklərin tarixi, mədəniyyəti və fəaliyyətləri barədə məlumat verilir, onlarla birgə gələcək cəmiyyətin plüralist olduğu qənaətinə gəlinir. Bu istiqamətdə inklüzivlik, müxtəlifliklik, demokratiya, bacarıqların əldə edilməsi, araşdırma, tənqidi düşüncə, bərabərlik kimi prinsiplər təbliğ edilir. Bu tədris metodunun immiqrantlar arasında tətbiq olunması təhsil müvəffəqiyyətlərinin artırılmasında təsirli olduğu aşkarlanıb.

Multikultural təhsil 1960-cı illərdən, vətəndaş azadlıqları hərəkatlarından inkişaf etmişdir. Məktəb rəhbərliyi elə dərslər təşkil edirdi ki, şagirdlər müxtəlif etnik qruplar haqqında öyrənə bilsinlər. Bu zaman informasiyanın çoxunu müxtəlif etnik qrupların bayramları, adət-ənənələri haqqında təşkil edirdi. Multikultural təhsil əsas olaraq dini, sinfi, irqi ayrı-seçkilik anlayışlarını özündə ehtiva edir. Multikultural təhsil “etnik, irqi mənsubluğundan, sosial sinfindən, mədəni xüsusiyyətlərindən asılı olmayaraq bütün şagirdlərin bərabər təhsil alma hüquqları vardır” ideyasını özündə daşıyır. Əgər məktəblərdə bütün bunlar düzgün şəkildə həyata keçirilərsə, şagirdlərdə müxtəlif, fərqli tarixi, mədəni qruplar haqqında müsbət qavrayış formalaşacaq. Bu yolla multikultural təhsil tələbə və şagirdlər üçün öz kimliklərindən qürur duymaq və bundan daha inamlı olmağa dəstək verən bir alətdir.

Etnik, dini ayrı – seçkilik zaman – zaman təhsil sistemində də öz mənfi təsirini də göstərib. Məsələn, 1994 – cü ilə qədər Cənubi Afrikanın təhsil sistemi irqi ayrı – seçkilik siyasəti əsasında idarə olunub. İrqi, etnik dil qruplarına görə müxtəlif məktəblər, kolleclər fəaliyyət göstərib. Qara dərililərin insanları Bantu məktəblərində, hindlilər Hind təhsil sistemi əsasında təhsil alıblar. Ağ dərililərin insanları isə xüsusi məktəblərdə oxuyublar. Bu fərqlilik məktəblərin maliyyələşdirilməsində, idarə olunmasında və şagirdlər üçün yaradılan tədris şəraitində də özünü biruzə verirdi.

Multikultural təhsil, təhsil sistemində müxtəlif irq, din, xalqların mədəniyyətlərinin tədrisi üçün hazırlanmış təhsil və təlimatla bağlıdır. Tədrisə və öyrənməyə istiqamətlənmiş bu yanaşma irqçi cəmiyyətlərdə mədəni plüralizmin inkişafına əsaslanır.

Ümumiyyətlə, çoxmədəniyyətli təhsil, bütün mədəniyyətlərdən asılı olmayaraq, bütün mədəniyyətlər üçün vahid ədalət prinsipinə əsaslanır və müxtəlif mədəni fərqlilikdən olan tələbələr üçün müvəffəqiyyətə aparan yolda maneələri aradan qaldırmağa çalışır. Təcrübədə pedaqoqlar fərqli mədəni fərqliliklərə qarşı ayrı-seçkilik edən və ya kifayət qədər əhatəli olmayan təhsil siyasətlərini, proqramlarını, materiallarını, dərslərini və təlimatlarını dəyişdirə və ya aradan qaldıra bilər [5].

Çoxmədəniyyətli təhsil müxtəlif millətlərin nümayəndələrinin eyni vaxtda təhsil alması üçün nəzərdə tutulmuş təhsil formasıdır. Bu təhsil forması zamanı eyni sinifdə olan şagirdlərin irqi, dini, rəngi və adətlərinə görə bir-birindən fərqləndirilməməsi əsas götürülür. Şagirdlər qarşılıqlı anlaşma, bir-birinə hörmət, digər irqlərin və dinlərin nümayəndələrinin qarşılıqlı anlaşması təmin olunur. Çoxmədəniyyətli təhsilin keçidində müəllimlərin əsas vəzifələri var. Təbii ki, bu işin uğurla yerinə yetirilməsi üçün öyrədən tərəf – müəllimlərin bu formada təhsilə müsbət münasibəti əsasdır. Bütün şagirdlərin eyni hüquqa malik olması, öyrətmə və öyrənmənin dini, irqi, rəngi olmaması və əksinə belə bir mühitin şagirdlərin daha da inkişaf etməsinə, digər mədəniyyətləri öyrənməsinə kömək etdiyini müəllimlər unutmamalıdır.

YUNESKO-nun təşəbbüsü olan “Hamı üçün təhsil” (Education for All, EFA) strategiyasının əsas müddələri 1990-cı ildə Tailandın Comtyen şəhərində keçirilən “Hamı üçün Təhsil – Ümumdünya Konfransında” irəli sürülmüşdür. Konfransda qəbul edilmiş Hamı üçün Təhsil haqqında Ümumdünya Bəyannaməsində vurğulanırdı ki, “təhsil dünyanın hər yerində hamının, yaşından asılı olmayaraq bütün qadın və kişilərin təməl hüququdur... təhsil daha təhlükəsiz, sağlam, inkişafı və ekoloji təmiz dünya üçün zəmin yaratmalı və eyni zamanda sosial, iqtisadi və mədəni tərəqqiyə, dözümlülüyə və beynəlxalq